

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KOMPETENCIE UČITEĽOV PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA
V MINULOSTI A V SÚČASNOSTI

(Bakalárska práca)

Nitra 2012

Beáta Sedláková

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KOMPETENCIE UČITEĽOV PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA
V MINULOSTI A V SÚČASNOSTI

(Bakalárska práca)

Študijný program: predškolská a elementárna pedagogika

Študijný odbor: 1.1.5 predškolská a elementárna pedagogika

Školiteľ: prof. PhDr. Viera Kurincová CSc.

Oponent: PhDr. Anna Klimentová, PhD.

Nitra 2012

Beáta Sedláková

ABSTRAKT

SEDLÁKOVÁ, Beáta: Kompetencie učiteľov predprimárneho vzdelávania v minulosti a v súčasnosti. [Bakalárska práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Pedagogická fakulta: Katedra pedagogiky. Školiteľ: prof. PhDr. Viera Kurincová CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár /Bc./ Nitra: PF UKF, 2012, 38 s.

Uvedená bakalárska práca sa venuje problematike učiteľa v predprimárnom vzdelávaní, jeho kompetenciám a ich rozvoju s cieľom skvalitnenia edukačného procesu. Jej cieľom je bližšie definovať kompetencie učiteľov predprimárnej edukácie.

Delí sa do 3 kapitol, na ktoré nadväzuje 7 podkapitol.

V úvodnej časti prvej kapitoly sa venuje značná pozornosť vymedzeniu základných pojmov riešenej problematiky, ktorá nadväzuje na pedeutológiu. Práve spomínaná veda tvorí východisko tejto práce. Vysvetľuje poslanie a význam učiteľskej profesie pre jednotlivca i spoločnosť a vymedzuje pozíciu pedeutológie v systéme vied a jej prepojenosť s inými vedami.

Druhá kapitola venuje svoju pozornosť problematike učiteľa v predprimárnom vzdelávaní. Charakterizuje ho, opisuje úlohy, poslanie (význam) predprimárnej edukácie. Zaoberá sa i úlohami učiteľa s cieľom rozvoja kompetencií detí v materských školách.

Kompetenciami a rolami učiteľa predprimárneho vzdelávania sa zaoberá tretia kapitola. Charakterizuje ich a pokúša sa o reflexiu s cieľom sprostredkovať význam pre jedinca a spoločnosť. Približuje pohľad na prípravu terciárneho vzdelávania, jeho prepojenosť s osvojením kompetencií a profesionalizáciu v oblasti pedagogiky.

Kľúčové slová: učiteľ, predprimárne vzdelávanie, kompetencie, materská škola, dieťa

ABSTRACT

SEDLÁKOVÁ, Beáta: Teachers competency in elementary and primary education in past and in present. [Bachelor thesis]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Education: Department of Education. Supervisor: prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc. Degree: Bachelor (Bc.). Nitra: FE CPU, 2012, 38 p.

The bachelor work is devoted to the issue of teachers in preprimary education, their competences and the development of competences, which aim is to improve the process of education. The aim of this bachelor work is to define closer competences of teachers in preprimary education.

The bachelor work is divided to 3 chapters, which relate 7 subchapters.

The introduction of first chapter devote the attention to define general terms of this field, which includes pedeutology. Exactly the mentioned science create the starting point of this work. It explains the mission and the importance of teacher's profession for individual person and for social, there is define the position of pedeutology in the system of sciences and its close link with other sciences.

In the second chapter there is characterised the issue of teachers in preprimary education. There is defined who is a teacher, described the roles of teachers, the mission (importance) of preprimary education. The bachelor work deals with roles of teacher, with aim of develop competences of children in kindergarden.

The competences and roles of teachers in preprimary education are described in third chapter. There are characterised teachers and try to reflect them with aim to mediate their importance for individual person and for social. It paid the attention to tertiary education, its connectivity with acquirement of competences and profesional development in pedagogic area.

Key words: teacher, preprimary education, competences, kindergarden, child

Čestné vyhlásenie

Čestne prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne pod vedením svojej školiteľky prof. PhDr. Kurincovej, CSc., a že som v zozname uviedla všetky použité literárne zdroje.

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela pod'akovať vedúcej bakalárskej práce prof. PhDr. Kurincovej, CSc. za odborné vedenie, cenné rady a pripomienky, ktoré mi počas konzultácií poskytla. Osobitné pod'akovanie patrí všetkým, ktorí mi akýmkoľvek spôsobom prispeli k spracovaniu tejto bakalárskej práce.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. VŠEOBECNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ RIEŠENEJ PROBLEMATIKY.....	9
1.1. Stručné vymedzenie základných pojmov riešenej problematiky	9
1.2. Pedeutológia ako veda o učiteľovi.....	12
2. UČITEĽ A PREDPRIMÁRNA EDUKÁCIA V MATERSKEJ ŠKOLE.....	15
2.1. Úlohy a poslanie predprimárnej edukácie.....	16
2.2. Úlohy učiteľa – rozvoj kompetencií detí v materskej škole.....	18
3. KOMPETENCIE A ROLY UČITEĽA PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA.....	23
3.1. Stručný pohľad na učiteľov predprimárneho vzdelávania v minulosti.....	23
3.2. Roly učiteľa a požiadavky na jeho kompetencie v súčasnej materskej škole.....	24
3.3. Vysokoškolská príprava a rozvoj kompetencií budúceho učiteľa materskej školy.....	27
ZÁVER.....	34
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	36

ÚVOD

*„Dieťa je ako čistá tabuľa a my do nej píšeme.
Niekedy správne, inokedy s veľkými chybami, ktoré sa žiaľ,
nedajú tak rýchlo zotrieť, ako chyby školskej tabule.“*

J.A Komenský

Z mnohostranných aspektov výchovy a vzdelávania je významnou témou pedagogiky i problematika učiteľa a jeho kompetencie. Mnohí významní predstavitelia pedagogiky sa už v minulosti zaoberali vo svojich dielach požiadavkami na učiteľa. Čím bola spoločnosť na vyššej vedeckej a kultúrnej úrovni, tým náročnejšie úlohy sa kládli na kompetencie učiteľov. V tejto práci aj my venujeme pozornosť kompetenciám, ktoré majú dosiahnuť deti v materskej škole a kompetenciám, ktoré majú mať ich učitelia.

V úvodnej kapitole sme sa snažili priblížiť význam základných pojmov, ktoré úzko súvisia so zadaním témy bakalárskej práce. Pozornosť bola venovaná i problematike pedeutológie, vede o učiteľovi, ktorá tvorila východisko našej práce. Vymedzili sme jej postavenie v oblasti vedných disciplín a vzájomné prepojenie s inými vedami. Taktiež sme sa venovali definíciám učiteľa z pedagogického i legislatívneho hľadiska, jeho úlohám, ktoré napomáhajú pri rozvíjaní kompetencií detí v materských školách.

Cieľom práce bolo vymedziť definíciu a význam kompetencií. Snažili sme sa o komparáciu kompetencií z historického i súčasného hľadiska s výhľadom pre ďalšie generácie. Analyzovali sme role učiteľa a požiadavky na jeho kompetencie v súčasnej materskej škole a v neposlednom rade sme sa zaoberali i problematikou vysokoškolskej prípravy a rozvoja kompetencií budúceho učiteľa materskej školy.

1. TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ RIEŠENEJ PROBLEMATIKY

1.1 Vymedzenie základných pojmov

V úvodnej kapitole bakalárskej práce by sme chceli priblížiť niekoľko základných pojmov, ktoré úzko súvisia so zadaním témy. Bez špecifikácie a vysvetlenia pojmov súvisiacich s kompetenciami učiteľa predprimárneho vzdelávania nie je možné úplne porozumieť danej problematike.

Medzi prvými by sme spomenuli pojem **učiteľ**. Medzinárodný dokument *Charta učiteľa* prijatý v roku 1966 ho definuje nasledovne: „*Slovo učiteľ sa vzťahuje na všetky osoby v školách, ktoré sa zaberajú výchovou a vzdelávaním žiakov.*“ (Charta učiteľa, 2000). V minulosti bol učiteľ ponímaný ako *osoba, človek, ktorý zámerne a cieľavedome, na profesionálnom základe vzdeláva a vychováva iných, deti alebo dospelých, na základe spoločensky určených alebo uznávaných programov a cieľov* (Špendla V., 1974, s. 14). V súčasnosti je považovaný za *jedného zo základných činiteľov vzdelávacieho procesu, profesionálne kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovedný za prípravu, riadenie a organizáciu a výsledok tohto procesu* (Průcha – Walterová – Mareš, 2009, s. 261). V slovenskom školstve sa učiteľ zaraďuje do kategórie pedagogických zamestnancov a *člení sa na podkategórie podľa vzdelávacích programov poskytujúcich stupne vzdelania* (Zákon č. 317/2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 13). *Učiteľ predprimárneho vzdelávania* (učiteľ materskej školy) je zaradený do prvej podkategórie pedagogických zamestnancov. *V sociálnom kontexte reflexívnej výučby sa chápe pojem učiteľ širšie ako v edukačnom kontexte* (Kasáčová B., 2005, s. 35). Vymedzuje sa do štyroch dimenzií. Prvá dimenzia vníma **učiteľa ako sociálnu profesijnú skupinu**, ktorá má svoje špecifiká dané rozmanitými faktormi, ktoré ju charakterizujú. Sú to: *postavenie a spoločenský status, miera rozhodovania, ktorú im daná spoločnosť priznáva, úcta, ktorú v danej spoločnosti používajú* (Kasáčová B., 2005, s. 35). **Učiteľia ako konkrétne jedinečné osobnosti** patria do druhej dimenzie. Vyznačujú sa konkrétnou pozíciou v škole, profesionálnymi plánmi a požiadavkami, prostredníctvom ktorých efektívne riadia vyučovací proces. Tretia dimenzia poníma **učiteľov ako profesionálov**. Disponujú odbornými a etickými názormi, perspektívou, postojmi, hodnotovou štruktúrou a vierou. Dokážu odhadnúť mieru svojich schopností a rovnako aj mieru požadovaných profesijných štandardov (čo sa od nich vyžaduje). Poslednou dimenziou sú **učiteľia ako zamestnanci**. *Majú legitímnu moc, určité zmluvné a ekonomické záujmy a záväzky, ktoré ich ochraňujú a podmieňujú ich rozvoj* (Kasáčová B., 2005, s. 36). Nemožno však

zabudnúť na fakt, že učitelia majú okrem svojho profesionálneho života aj osobný život, ktorý im prináša ďalšie povinnosti, perspektívy. Petnuchová uvádza, že *učiteľ je v skutočnosti ten, kto je odborník – rozumie tomu, čo učí, edukátor – vie ako učiť a odovzdať vedomosti, človek – má aj „dušu“* (Petnuchová J, 2011, s. 21).

Všeobecne platí, že učiteľova osobnosť v spojení s pedagogickými kompetenciami je nevyhnutnou podmienkou pedagogického pôsobenia, avšak sama o sebe ešte nepredurčuje jeho plnohodnotné výsledky (Petnuchová J., 2011, s. 21). Čo je to však **kompetencia**? E. Petlák vníma kompetenciu ako *právomoc, dosah právomoci, spôsobilosť vykonávať istú činnosť* (Petlák E., 2004, s. 97). Filozofia spoločnosti sa postupne mení a čoraz viac dôrazu kladie na vedomosti. Prijatím zákona č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní v znení neskorších zmien a doplnkov a zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa do povedomia dostáva celoživotné vzdelávanie a kontinuálne vzdelávanie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov. *Keďže celoživotné vzdelávanie a učenie sa bytostne súvisí s pripravenosťou človeka učiť sa, prehlbovať, rozširovať svoje vzdelanie, všestranne kultivovať svoju osobnosť, aktuálnou sa stáva otázka osvojenia si a rozvíjania **klúčových kompetencií**. Pre kľúčové kompetencie (nazývané tiež základné, životné kompetencie, metakompetencie) je príznačné, že sa neviažu na konkrétnu profesiu, ale slúžia ako základ pre kvalitné učenie sa a realizáciu v priebehu celého života človeka* (M. Bačová, 2003, s. 91-92). Kľúčové kompetencie sú univerzálne, neviažu sa na vyučovacie predmety. Prostredníctvom nich sa vytvára obecný základ vzdelávania a sú rozvíjané v priebehu celoživotného učenia. Človeku, ktorý nimi disponuje, by mali pomôcť v riešení problémov, v uplatnení na trhu práce i vo flexibilnom prispôbení sa. Pre účinnosť a efektívnosť práce pedagogického zamestnanca počas vyučovacieho procesu je nevyhnutné, aby disponoval kľúčovými **profesijnými kompetenciami**. *Tieto profesijné kompetencie musí počas svojej pedagogickej praxe neustále rozvíjať a zdokonaľovať* (Harausová H., 2010, s. 25). Ch. Kyriacou uvádza nasledujúce hlavné profesijné pedagogické kompetencie:

- **Schopnosť plánovať a pripravovať** priebeh vyučovacej hodiny: *od sformulovania cieľov výučby až po konkrétny výkon žiaka, ktorý má v závere vyučovacej hodiny preukázať,*
- **Schopnosť realizovať** konkrétnu vyučovaciu hodinu: *aktívne zapájanie sa žiakov do procesu osvojovania poznatkov pomocou vhodných metód,*
- **Schopnosť riadiť** vyučovacie hodiny tak, *aby bola udržaná pozornosť žiakov,*
- **Schopnosť vytvoriť optimálnu klímu** v triede,
- **Schopnosť udržať v triede disciplínu a poriadok,**

- **Schopnosť hodnotiť prospech** žiakov tak, aby jeho hodnotenie bolo objektívne a motivovalo žiakov k rozvoju vlastných kľúčových a odborných kompetencií (Kyriacou, 2004, s. 23).

Kompetencie učiteľov predprimárneho vzdelávania sú obsiahnuté v profesijných štandardoch, ktoré sú vypracované pre každú kategóriu a každý kariérny stupeň pedagogických zamestnancov na základe Konceptie profesijného rozvoja pedagogických zamestnancov schválenu vládou SR.

Keďže sa bakalárska práca venuje problematike kompetencií učiteľov predprimárneho vzdelávania, nedá nám nepriblížiť oblasť predprimárnej edukácie. **Predprimárne vzdelávanie** zodpovedá tradičnému označeniu predškolská výchova. *Ide o úroveň ISCED 0, ktorá je vymedzená ako „uviedenie raného veku do prostredia školského typu“* (Průcha J., 1999, s. 51). Musíme podotknúť, že predprimárna edukácia nebola doteraz adekvátne oceňovaná zo strany pedagogickej vedy i vzdelávacej politiky, pretože prevládal názor, že skutočné vzdelávanie začína až od zahájenia povinnej školskej dochádzky a všetko, čo sa pri edukácii odohráva pred tým, je len hranie s deťmi. *K tomuto názoru prispieval aj fakt, že predprimárne vzdelávanie bolo a stále aj je nepovinné, že učiteľky materských škôl v mnohých krajinách nemajú vysokoškolskú kvalifikáciu a pod.* (Průcha J., 1999, s. 51). Hlavným cieľom predprimárneho vzdelávania je *pripraviť dieťa pre život v spoločnosti, vybaviť ho určitými poznatkami a zručnosťami pre vlastný rozvoj a vzdelávanie* (Průcha J., 1999, s. 57).

Predprimárne vzdelávanie sa uskutočňuje vo výchovno-vzdelávacích inštitúciách, ktorými sú **materské školy**. *Materská škola je predškolské zariadenie, ktoré zabezpečuje výchovu a vzdelávanie detí v predškolskom veku. Dopĺňa rodinnú výchovu o výchovno-vzdelávaciu činnosť zameranú na všestranný rozvoj osobnosti dieťaťa.* (Vybrané ukazovatele - metodické vysvetlivky, 2012). Materské školy patria medzi výchovno-vzdelávacie zariadenia, ktoré zabezpečujú výchovu a vzdelávanie detí v spolupráci s rodinou a so zariadeniami náhradnej rodinnej výchovy, a to v súlade s ich vekovými a individuálnymi osobitosťami. Výchovu a vzdelávanie detí predškolského veku zabezpečujú v zmysle zákona materské školy a špeciálne materské školy. Môžu poskytovať poldennú, celodennú, týždennú alebo nepretržitú výchovnú starostlivosť (Baďuríková Z. a kol., 2001). *Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)* poveruje zriaďovaním a financovaním materských škôl krajské školské úrady. *Súčasťou predškolskej výchovy je aj príprava dieťaťa na povinnú školskú dochádzku* (Vybrané ukazovatele - metodické vysvetlivky, 2012). Do materských škôl *sa prednostne prijímajú deti, ktoré dovърšili piaty rok veku, deti s odloženou povinnou školskou dochádzkou a deti s dodatočne odloženou povinnou školskou dochádzkou* (Vyhláška č. 306/2008 Z. z. o materskej škole, §3 ods. 2).

Predškolské zariadenie navštevujú **deti** vo veku od 3 do 6 rokov. *Dieťa po dovŕšení 2 rokov veku môže byť prijaté do materskej školy, ak sú vytvorené vhodné materiálne, personálne a iné potrebné podmienky* (Vyhláška č. 306/2008 Z. z. o materskej škole, §3 ods. 1). Dieťa je subjektom edukačného procesu. Pri práci s deťmi musí mať pedagóg na zreteli individuálne osobitosti dieťaťa ovplyvnené nasledovnými faktormi: pohlavie, sociálne postavenie, jazykový kód, slovná zásoba, zdravotný stav, rodičovská podpora. Súčasná detská populácia prechádza výraznými zmenami, ktoré sú ovplyvnené spoločenskými, materiálnymi, mediálnymi prostriedkami. Menia sa hry, využívanie voľného času detí, spôsob komunikácie a taktiež aj vzťah detí k dospelým a naopak. Deti skôr dospievajú, postihujú ich iné zdravotné problémy ako kedysi (podvýživa verus obezita, alergie). V neposlednom rade sa menia aj predstavy a očakávania rodičov od detí, školy či učiteľa. Súčasná škola vychováva deti pre život. To znamená, že *ich učiteľom pre život nie je len učiteľ, ale aj ich rovesníci, a to tak kamaráti, ako aj nepriatelia. Deti sa neučia len vedomostiam, ale prijímajú aj ideológiu a kultúrne vzorce a dôležité sú vzťahy tak s učiteľom, ako aj s vrstovníkmi* (Kasáčová B., 2005, s. 37). Musíme pamätať, že dieťa predstavuje rozvoj, budúcnosť. V záujme spoločnosti je vychovať a vzdelávať dieťa, ktoré bude pre spoločnosť prínosom, obohatí ju. Učiteľ by mal senzitívne pristupovať k deťom i z hľadiska rodinného prostredia a primerane k nemu formulovať svoje výchovno-vzdelávacie ciele. Vykonávanie pedagogickej profesie si vyžaduje kompetencie, skúmaním ktorých sa zaoberá špeciálna vedná disciplína nazývaná **pedeutológia**.

1.2 **Pedeutológia- teória učiteľskej praxe**

Existujú povolania s kratšou alebo dlhšou históriou svojho trvania a popri nich sú i také, ktoré sú spojené s vývojom ľudstva od samého jeho začiatku – k tým patrí učiteľstvo (Průcha J, 2002, s. 9). Problematikou učiteľskej profesie sa zaoberá veda nazvaná **pedeutológia**. *Pedeutológia* (z gréc. paideutos – vychovávaný, logos – slovo) je *špeciálna pedagogická disciplína, ktorá komplexne skúma ciele, prostriedky, predpoklady a podmienky profesionálnych činností učiteľov, predovšetkým psychické a sociálne nároky na osobnosť, kvalifikáciu a prácu učiteľa* (Pavlík O., 1986, s. 46-74). *Vznikla ako výsledok myslenia o učiteľoch, ktoré sa v dielach pedagógov objavuje od najstarších čias* (Kasáčová B., 2004, s. 5). Pedeutológia sa podľa Kasáčovej (2004) zaoberá najmä štyrmi nasledovnými témami: *prípravou učiteľov, profesionálnou dráhou učiteľov, profesionálnymi činnosťami učiteľa, historickým vývojom učiteľskej profesie, komparáciou učiteľov v medzinárodnom meradle, typológiou učiteľov,*

sociálnym a ekonomickým postavením učiteľa, morálkou učiteľského povolania a pedeutologickým výskumom.

Príprava učiteľa sa zameriava na formu, čas, metódy, obsah, trvania a cieľové kategórie. Skúma profil absolventa, zručnosti či kompetencie učiteľa.

Profesionálna dráha učiteľa je oblasťou, ktorá má psychologický, sociologický, filozofický charakter. Zaoberá sa voľbou štúdia učiteľa, celoživotným vzdelávaním učiteľov, ohrozujúcimi faktormi učiteľského povolania, charakteristikami skúseného učiteľa.

Profesionálne činnosti učiteľa, ktoré priamo či nepriamo súvisia s edukáciou (pedagogické myslenie učiteľa, pedagogickú komunikáciu, spôsobilosti či kompetencie učiteľa).

Historický vývoj učiteľskej profesie obsahuje vývoj učiteľskej profesie v minulosti, vývoj názorov na učiteľskú profesiu, vznik a vývoj obsahu učiteľského vzdelávania.

Komparácia učiteľov v medzinárodnom meradle sa zameriava na dĺžku prípravy učiteľov, typ inštitúcie, na ktoré sa pripravujú jednotliví učitelia, vekové rozvrstvenie, zloženie učiteľov podľa pohlavia.

Typológia učiteľov sa zameriava na učiteľov z pohľadu typu a stupňa školy (či je to učiteľ materskej školy, učiteľ základnej školy alebo učiteľa stredných či vysokých škôl). Z hľadiska osobných charakteristík učiteľa, to znamená podľa temperamentu (cholerik, sangvinik, melancholik, flegmatik), podľa direktivity prístupu k žiakom – direktívny/ indirektívny, demokratický, liberálny, autoritatívny. Podľa stupňa kariérneho rastu – začínajúci učiteľ alebo učiteľ s prvou či druhou atestáciou. Z hľadiska špecifických charakteristík učiteľa jednotlivých predmetov (telocvikári, učiteľky predprimárnej edukácie).

Sociálne a ekonomické postavenie učiteľa sa zaoberá postavením učiteľa v spoločnosti, ako aj jeho spoločenskému statusu.

hlavnými témami okruhu **morálky učiteľského povolania** sú podstata a poňatie morálky učiteľského povolania, etická a mravná dimenzia osobnosti učiteľa.

Pedeutologický výskum je venovaný učiteľovi a otázkami súvisiacimi s učiteľskou profesiou.

Priekopníkom myslenia o učiteľoch bol známy filozof *Sokrates*. Už v dobách antiky sa zamýšľal nad tým, *či je ľudská cnosť naučiteľná a kto je ten, čo ju má učiť druhých* (Kasáčová B., 2004, s. 5). Neskôr si filozofi a pedagógovia kládli otázky týkajúce sa požiadaviek na učiteľa i jeho osobnosti. Rovnako ich zamestnávala problematika úloh, ktoré by mal učiteľ plniť a metód, ako má vytýčené ciele dosahovať. Myslitelia čerpali väčšinou z vlastných skúseností a taktiež aj z výchovných cieľov podmienených filozofiou vtedajšej spoločnosti. Významnými predstaviteľmi pedeutológie v minulosti boli M. F. Quintilianus, Jan Amos Komenský, J. J.

Rousseau, J. Locke, J. Pestalozzi, L. N: Tolstoj, E A. Diesterweg. Zo starších slovenských pedagógov sa problematikou učiteľa zaoberali *Matej Bel, Gregor Fábri, Michal Steigel, Ján Seberíni, Samuel Ormis, Juraj Hronec*. Rozvoj sociálnych vied – psychológie, sociológie a rozvoj demokratických trendov v spoločnosti spojených s laicizáciou a sekularizáciou školstva (zosvetšenie škôl, oddelenie školy od cirkvi) v 19. storočí sa veľkou mierou podieľal na vzniku pedeutológie. So vzrastajúcim záujmom o vzdelanie, priamo úmerne vzrastal i záujem o osobnosť učiteľa, čo viedlo v 20. storočí k osamostatneniu a vzniku pedeutológie ako samostatnej vednej disciplíny. Postupne narastal aj záujem teoretikov pedagogiky a iných vied o učiteľskú profesiu a o učiteľa ako rozhodujúceho činiteľa edukačného procesu. V druhej polovici 20.storočia sa pedeutológiu zaoberali predstavitelia pedagogickej psychológie, ktorí sa venovali osobnosti učiteľa.

Pedeutológia je v systéme pedagogických vied hraničnou vednou disciplínou prelínajúcou sa so **psychológiou, filozofiou** (etikou) a **sociológiou**, pričom jej korene siahajú do pedagogiky. Čerpá zo *psychológie osobnosti, psychológie práce, pedagogickej a sociálnej psychológie, filozofie, etiky a teleológie (veda o výchovných cieľoch), sociológie a sociológie výchovy a iných* (Kasáčová B., 2004, s. 6). Skúmaním učiteľstva ako profesie sa zaoberá **sociológia**. Snaží sa nájsť vonkajšie znaky typické pre profesiu učiteľstva, čím vytvárajú profesijné štandardy učiteľov jednotlivých kategórií pedagogických zamestnancov a ich kariérnych stupňov. Psychológia je zameraná hlavne na osobnosť učiteľa, jej vyjadrenie a špecifikovanie typických znakov učiteľskej osobnosti, typológie učiteľa. Venuje sa i skúmaniu faktorov a rôznych druhov záťaže, stresu a techniky, ako sa s nimi v profesionálnom i osobnom živote vyrovnáť. Psychológia sa významným spôsobom prispela o rozvoj pedeutológie formuláciou a argumentáciou požiadaviek na psychologickú prípravu učiteľa.

Významnými predstaviteľmi pedeutológie v druhej polovici 20.storočia boli *L. Bakoš, O. Baláž, V. Špendla, O. Pavlík, A. Štepitová, L. Višňovský, L. Ďurič, J. Štefanovič, V. Kačáni, Z. Kolláriková, K. Navrátilová, B. Kasáčová, B. Kosová*.

2. UČITEĽ A PREDPRIMÁRNA EDUKÁCIA V MATERSKEJ ŠKOLE

Edukácia dieťaťa v predprimárnom veku uskutočňovaná kvalifikovaným učiteľom, má tvorivý charakter, ktorý je prirodzeným vyústením a syntézou rešpektu k dieťaťu ako k individuálnej, jedinečnej a neopakovateľnej osobnosti, zodpovednosti učiteľa k špecifikám vývinových období dieťaťa v predprimárnom veku, uvedomovania si odlišností domáceho i školského prostredia každého dieťaťa a celospoločensky prijatých požiadaviek spolupráce učiteľa s dieťaťom podľa vzdelávacieho programu pre predškolskú edukáciu (In: Kasáčová B., Cabanová M. (eds.), 2009, s. 132). Edukačnú činnosť v materskej škole vykonávajú učitelia preprimárneho vzdelávania, ktorí spĺňajú podmienky odbornej a pedagogickej spôsobilosti v súlade s platnou legislatívou (Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch v znení neskorších zmien a doplnkov, Vyhláška č. 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov). Profesia učiteľky materskej školy je špecifická tým, že sa prejavuje v niekoľkých oblastiach:

- *V oblasti odborného, zodpovedného za rozvíjanie osobnosti dieťaťa predškolského veku, s ktorým do veľkej miery súvisí i schopnosť porozumenia a lásky k dieťaťu a poznání jeho potrieb.*
- *V oblasti projektovania, reflexie, sebareflexie, evalvácie edukačnej práce učiteľky v materskej škole, ktoré je zamerané na optimálny rozvoj osobnosti dieťaťa.*
- *I v oblasti spolupráce učiteľky s rodinou dieťaťa, ostatnými pracovníkmi školy, odbornou a širšou spoločnosťou sa učiteľka uplatňuje ako odborník.*

Ak sa má výchova uskutočňovať profesionálne, stáva sa najťažšou činnosťou. Náročnosť výchovy spočíva v tom, že vychovávateľ podobne ako učiteľ, je šťastí vedcom, odborníkom a z druhej časti je umelcom (M. Zelina, 1996, s. 216). Pedagóg – špecializovaný učiteľ – konkrétne učiteľka materskej školy zastáva pozíciu pedagóga, ktorá je vymedzená požiadavkami edukačného procesu v materskej škole. Realizuje preprimárnu edukáciu detí, podporuje komplexný rozvoj a kultiváciu celistvej osobnosti dieťaťa. Proces edukácie cielene programuje, projektuje, realizuje a evalvuje. V edukačnom procese prepája a využíva životnú realitu a zámerne vytvára situácie, v ktorých dochádza k viacerým druhom učenia sa detí (In: Kasáčová B., Cabanová M. (eds.), 2009, s. 149).

2.1 Úlohy a poslanie v predprimárnej edukácii

To aby bol jedinec pripravený na život v spoločnosti a na školské vzdelávanie, si vyžaduje dosiahnuť optimálnu perceptuálno-motorickú, kognitívnu a sociálno-emocionálnu úroveň, ktorá je hlavným cieľom predprimárneho vzdelávania. Predpokladom je však individualita žiaka, aktívny prístup k učeniu a schopnosť začleniť sa k inej skupine alebo kolektívu. *Dieťa sa stáva aktívnym subjektom výchovy (nie pasívnym objektom) a podieľa sa tak aj vlastnou aktivitou na svojom osobnom raste. Mení sa vzťah človeka a dieťaťa u učiteľocentrického (vzťah subjekt – objekt) na rovnocenný partnerský vzťah, v ktorom má dieťa i učiteľ rovnakú dôstojnú úctu (vzťah subjekt – subjekt) (Miňová – Dmitrová – Mochnáčová, 2002, s. 9). Inštitucionálna predškolská výchova, ktorá sa realizuje v materských školách a v špeciálnych materských školách, predstavuje rovnocennú súčasť výchovno-vzdelávacej sústavy. Zabezpečuje výchovu a vzdelávanie detí predškolského veku (MŠSR, 1999, s. 5).*

Podľa základného dokumentu vymedzujúceho predprimárne vzdelávanie sú cieľmi predprimárneho vzdelávania:

- *zabezpečiť sociálny kontakt dieťaťa s rovesníkmi,*
- *pripraviť dieťa na postupné prispôsobenie sa novému prostrediu (materskú školu),*
- *učiť deti hrať a podporiť ich vzťah k skúmaniu nových vecí*
- *aktívne a postupne rozvíjať osobnosť dieťaťa v psychomotorickej, poznávacej, sociálnej, emocionálnej a morálnej oblasti,*
- *venovať pozornosť rôznym sociálno-kultúrnym a sociálno-ekonomickým podmienkam, v ktorých dieťa vyrastá,*
- *hájiť záujmy a základné práva dieťaťa, sústrediť pozornosť na rodinu, zriaďovateľov a inštitúcie,*
- *snažiť sa vytvoriť dobrý vzťah s rodičmi a upozorniť ich na správanie sa svojho dieťaťa, ak je to potrebné odporučiť im ďalšie odborné poradenstvo s inými odborníkmi (pediater, logopéd, psychológ) (MŠSR, 2008, s. 5)*

Učiteľ zohráva veľmi dôležitú úlohu v predprimárnej edukácii žiaka. Dôležitým aspektom predprimárneho vzdelávania za pomoci učiteľa je pomôcť dieťaťu uvedomiť si potrebu úcty k rodičom, taktiež viesť ho ku kultúre, národným a štátnym tradíciám, upevňovať jeho znalosti v oblasti materinského i štátneho jazyka a v neposlednom rade vzťah k vlastnej kultúre. Apelovať na dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd. Pomôcť mu v príprave na život v spoločnosti, viesť ho k porozumeniu, aby sa z dieťaťa stal človek tolerantný a znášanlivý, vysvetliť mu rovnocennosť rôznych pohlaví, národností, etnických skupín a náboženstiev.

Vzdelávať ho v oblasti rozvíjania vlastnej osobnosti, kultivovanosti a pripravovať ho postupne na vzdelávanie po celý život. Pozornosť je potrebné sústrediť aj na spoluprácu v skupine alebo individuálne, a na schopnosť dieťaťa preberať na seba potrebnú zodpovednosť. Netreba zabúdať na zdravie, prízvukovať zdravú výživu, jej potrebu a účinky na ľudský organizmus, ochranu životného prostredia a tiež naučiť ho tolerovať ostatné morálne hodnoty a postoje. Pokiaľ sa dosiahne, že uvedené ciele sú naplnené je pravdepodobné, že sa vytvorí priaznivé prostredie k výchove a vzdelávaniu. Učenie hrou by malo napomôcť k rozvoju tvorivosti dieťaťa a uprednostnením tejto tvorivosti pred učením sa naspamäť. Pozitívne emócie dieťaťa, však tiež zohrávajú veľmi dôležitú úlohu. Výchovné spoločenstvo tvorené skupinou detí, ktoré sú v interakcii s učiteľom majú v predškolskej výchove svoje nenahraditeľné miesto. Pri aplikácii základných cieľov predprimárnej výchovy je úlohou učiteľa zohľadňovať potrebu celistvého rozvoja osobnosti dieťaťa a vyvážené rozvíjať perceptuálno-motorickú, kognitívnu a sociálno-emocionálnu oblasť. Edukátor by mal vo výchove a vzdelávaní dbať na rôzne sociokultúrne a socioekonomické rodinné prostredie, v ktorom dieťa vyrastá. Sústreďuje pozornosť individuálne každému dieťaťu. Učiteľ v pedagogickom procese rešpektuje rôznorodosť kultúr jednotlivých rodín, v ktorých dieťa žije a z nej vyplývajúce špecifiká. Musí si zachovať taktné a diskkrétne správanie sa ku všetkým deťom, bez ohľadu na ich rasu, náboženstvo, či národnosť, tiež rešpektovať, že právo prežiť šťastné detstvo prináleží každému dieťaťu. V pedagogickom procese je uplatňovaný princíp detskej aktivity, tzn., že pedagóg nesmie zostať nečinný a pasívny. Naopak mal by vytvárať podmienky na efektívny rozvoj vlastnej osobnosti dieťaťa, ktorý by však nebol uskutočniteľný bez jeho vlastného zapojenia sa do tohto procesu. Role učiteľa vo výchovno-vzdelávacom prostredí vychádzajú v úloh manažéra pedagogickej činnosti, poradcu a konzultanta.

Prístup uplatňovaný v materskej škole vychádza z pozitívnej výchovy, založenej na láske a dôvere k dieťaťu. V tejto výchove sa vytvára sebaúcta a schopnosť adekvátne sa ohodnotiť, to všetko je predpokladom zdravého sebavedomia. Oba tieto aspekty sú predpokladom k celoživotnému a osobnostnému rastu, sú podmienkou efektívneho vzdelávania nielen pre dieťa, ale aj pre adolescenta – dospelého.

2.2 Úlohy učiteľa – rozvoj kompetencií detí v materskej škole

*Predškolskú výchovu nemožno zužovať iba na prípravu na školu alebo spájať ju výlučne so zamestnateľnosťou rodičov či iba zamestnateľnosťou žien – matiek. Právo na kvalitnú inštitucionálnu predškolskú výchovu má dieťa nezávisle od sociálneho postavenia rodiny, v ktorej žije, a preto aj nezávisle od zamestnanosti či nezamestnanosti svojich rodičov. Je to aj v záujme naplnenia Deklarácie práv dieťaťa (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 1999, s. 5). Rané detstvo je najvýznamnejším obdobím najmä preto, že z neho vychádzajú základy pre ďalšie obdobia. Cieľová a hodnotová orientácia inštitucionálnej predškolskej výchovy vychádza z osobnostného rozvoja dieťaťa predškolského veku. Základ rozvoja osobnosti predstavuje rozvoj emocionality a tento rozvoj ovplyvňuje úroveň, ktorej Goleman hovorí emocionálna inteligencia. Emocionálny kvocient má multikulturálnu dimenziu, ktorá významne ovplyvňuje úspešnosť človeka (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 1999, s. 7). Proces humanizácie a demokratizácie v našom súčasnom školstve nás nabáda aj k pozitívnym zmenám v pedagogickom prístupe k deťom (Miňová – Gmitrová – Mochnáčová, 2002, s. 9). Zavedenie systému THV do edukačného procesu pomáha komplexne rozvíjať osobnosť každého dieťaťa. Ide o spojenie tvorivosti a humanizmu – rozumu a citu človeka (Zelina, 1996, s. 7). Mení sa postavenie dieťaťa a učiteľa v edukačnom procese (subjekt – objekt) na rovnocenných partnerov (subjekt – subjekt), pričom učiteľ vystupuje ako *facilitátor*, uľahčovateľ. Je to tzv. *bipolárny proces*, v ktorom na seba obaja účastníci edukácie navzájom pôsobia. Súčasná spoločnosť totiž vyžaduje nielen vedomosti, ale hlavne ľudí s emocionálnym cítením. K dosiahnutiu komplexného rozvoja osobnosti dieťaťa sa v modeli tvorivo-humanistickej výchovy využíva stratégia KEMSAK pozostávajúca z nasledujúcich nonkognitívnych funkcií: *kognitivizácia, emocionalizácia, motivácia, socializácia, axiologizácia, kreativizácia*. Cieľom *kognitivizácie* je naučiť človeka poznávať, myslieť, riešiť problémy. *Emocionalizácia* pomáha u detí rozvíjať jeho kompetencie pre cítenie, prežívanie, rozvíjať jeho city, emócie. Prostredníctvom *motivácie* sa rozvíjajú záujmy, potreby, túžby, chcenia osobnosti, jej aktivity. Prostredníctvom *socializácie* sa človek učí žiť s druhými ľuďmi, učí sa komunikovať, vytvára progresívne medziľudské vzťahy. *Axiológia* rozvíja progresívnu hodnotovú orientáciu osobnosti, učí hodnotiť a cieľom *kreativizácie* je rozvíjať v osobnosti tvorivý štýl života (Zelina, 1996). Stratégia KEMSAK využíva k úplnému rozvoju osobnosti rôzne metódy a preto jej v súčasnej edukácii patrí významné miesto.*

Deti predškolského veku sa prichádzajú do školy hrať. Hra je hlavnou, formatívnu aktivitou detstva a z pohľadu didaktiky materskej školy je efektívnou metódou, stratégiou,

edukačným prostriedkom, ako i možnou formou učenia sa a rozvoja osobnosti dieťaťa a tiež učiteľovho vyučovania (Knapíková – Kostrub – Miňová, 2002). *Súčasná didaktika materskej školy chápe hru v celej jej komplexnosti, celistvo. Hru, ktorú využíva dieťa a učiteľ v procese výučby, nazýva didaktickou hrou preto, lebo je využívaná v uvedenom didaktickom poli* (Knapíková – Kostrub – Miňová, 2002, s. 5-6). Hra pomáha dieťaťu prezentovať, rozvíjať a skvalitňovať si svoj detský model sveta. Aby dnešné deti boli pripravené žiť v tomto tisícročí a boli pripravené na prácu a život v dnešnej spoločnosti, je potrebné rozvíjať u nich širokú škálu vlastností prostredníctvom osvojovania si kompetencií predprimárneho vzdelávania, ktoré vytvárajú ich osobnosť. K rozvíjaniu osobnosti, osvojovaniu kompetencií im slúži už spomínaná hra. Štandardom obsahujúcim kompetencie dieťaťa predškolského veku je *profil absolventa*.

Profil absolventa je charakterizovaný kompetenciami (spôsobilosťami) dieťaťa. Dieťa, ktoré absolvovalo predprimárne vzdelávanie má vedomosti a *rozvinuté schopnosti* vzťahujúce sa na propedeutiku (základy) *v oblasti kultúry, čítania, matematiky a prírodovedy*. Spĺňa podmienky na postup do primárneho vzdelávania v základnej škole a je pripravené na život v spoločnosti. Ak prihliadneme na vývinové špecifiká predškolača, ku kompetenciám sa zaraďujú aj psychomotorické spôsobilosti. Spoločenské a občianske kompetencie sú zahrnuté do osobnostných (intrapersonálnych) a sociálnych (interpersonálnych) kompetencií.

V materskej škole sú rozvíjané nasledovné kompetencie:

1. *Psychomotorické kompetencie.*
2. *Osobnostné kompetencie* (základy sebauvedomovania, základy angažovanosti).
3. *Sociálne (interpersonálne) kompetencie.*
4. *Komunikatívne kompetencie.*
5. *Kognitívne kompetencie základy riešenia problémov* (základy kritického myslenia, základy tvorivého myslenia).
6. *Učebné kompetencie.*
7. *Informačné kompetencie* (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2008, s. 7).

Psychomotorické kompetencie pomáhajú dieťaťu na konci predprimárneho vzdelávania *používať v činnosti všetky zmysli, ovládať pohybový aparát a telesné funkcie. Dieťa vďaka nim prejavuje túžbu a ochotu pohybovať sa, ovláda základné lokomočné pohyby, používa osvojené spôsoby pohybových činností nových, neznámych, problémových situáciách. Využíva globálnu motoriku prekonávaním prírodných a umelých prekážok, prejavu grafomotorickú gramotnosť, správa sa ohľaduplne k svojmu zdraviu a k zdraviu iných, prejavu pozitívne postoje k zdravému životnému štýlu.*

Osobnostné kompetencie (základy sebauvedomovania) rozvíjajú u dieťaťa v predškolskom veku *schopnosť uvedomovať si vlastnú identitu, prejavovať sa v správaní k sebe a k iným, schopnosť vyjadriť svoje pocity a hodnotiť svoj vlastný aktuálny citový stav. Dieťa vďaka nim dokáže odhadnúť svoje možnosti a spôsobilosti, správať sa sebaisto v rôznych situáciách a uvedomovať si dôsledky svojho správania vzhľadom na iné osoby.*

Osobnostné kompetencie (základy angažovanosti) zahŕňajú kompetencie: *presadzovať sa s ohľadom na seba aj druhých, obhajovať seba a iných, osoby so zdravotným znevýhodnením, slabých a bezbranných, zaujímať sa o dianie v rodine, materskej škole a bezprostrednom okolí.*

Dieťa s osvojenými sociálnymi kompetenciami *sa pozerá na svet aj očami druhých, správa sa empaticky k svojmu okoliu, správa sa v skupine, kolektíve podľa spoločenských pravidiel a noriem. Hrá sa a pracuje vo dvojici, hrá sa v skupine, kolektíve. Dokáže plánovať, organizovať a hodnotiť činnosť, preberať spoluzodpovednosť za seba i za činnosť skupiny nadväzuje s druhými ľuďmi harmonické vzťahy. Je schopné akceptovať a rešpektovať multikultúrne odlišnosti detí a dospelých, prejavuje ohľaduplnosť k svojmu prostrediu.*

Komunikatívne kompetencie rozvíjajú u dieťaťa *schopnosť viesť monológ, aktívne počúvať a porozumieť myšlienke, vyjadriť svoj názor reprodukovať oznamy, prejavovať predčítateľskú gramotnosť a chápať, diferencovať jazykovú odlišnosť spôsobu komunikácie.*

Prostredníctvom **kognitívnych kompetencií (základy riešenia problémov)** dieťa *hľadá a objavuje súvislosti medzi jednotlivými informáciami, rieši samostatne jednoduché problémové úlohy, uplatňuje v hre a v rôznych situáciách matematické myslenie.*

Kognitívne kompetencie (základy kritického myslenia) pomáhajú dieťaťu *porovnávať podobnosti a rozdiely predmetov, javov, osôb, atď. Dieťa vďaka nim odôvodňuje svoje názory, prejavuje postoje, vyslovuje jednoduché úsudky. Hodnotí spontánne a samostatne vo svojom bezprostrednom okolí.*

Vďaka osvojeniu si **kognitívnych kompetencií (základy tvorivého myslenia)** dieťa *dokáže uplatňovať vlastné predstavy pri riešení problémov. Nachádza neobvyklé odpovede alebo riešenia, objavuje funkčnosť vecí a uvedomuje si ich zmeny, objavuje algoritmus riešenia úloh pokusom a omylom alebo podľa zadávaných inštrukcií odstraňuje prípadnú chybu.*

Rozvojom **učebných kompetencií** dieťaťa predškolského veku *sa prejavuje zvedavosť a spontánny záujem o spoznávanie nového. Dieťa pozoruje, skúma experimentuje, objavuje a hľadá súvislosti medzi vlastnými skúsenosťami a poznatkami, tie aplikuje v hre, rôznych aktivitách a situáciách. Učebné kompetencie sú nápomocné i pri spontánnom i zámernom učení.*

Dieťa vďaka nim zvláda základy učenia sa na základe osobnej motivácie, dokáže sa sústrediť primerane dlhý čas na hru a na zámernú riadenú výchovno-vzdelávaciu činnosť.

Poslednými zo skupiny kompetencií dieťaťa predškolského veku sú **informačné kompetencie** ich osvojením dokáže dieťaťa prejavovať radosť zo samostatne získaných informácií a dokáže využívať rôzne zdroje získavania a zhromažďovania informácií.

Vymedzenie kompetencií (spôsobilostí) treba chápať relatívne, nakoľko v predškolskom období ide o dosahovanie základov kompetencií dieťaťa. Kompetencie sú spracované na základe Odporúčania Európskeho parlamentu a Rady Európskej únie z 18. decembra 2006 o kľúčových pre celoživotné vzdelávanie (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2008, s. 7). Súhrn kompetencií je podkladom pre pedagógov, napomáha im v rozhodovaní, o tom ako nasmerovať svoje pedagogické pôsobenie prostredníctvom, cieľavedomej, zmysluplnej a rozvojovým možnostiam detí prispôbenej predškolskej výchovno-vzdelávacej činnosti. Na to, aby deti získali kompetencie (spôsobilosti), je žiaduca najmä zásadná zmena obsahu a spôsobu vzdelávania, metód a edukačných stratégií smerom k participatívnemu, intraktívnemu a zážitkovému učeniu ktoré je založené na skúsenosti a prepojené zo životom (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2008, s. 10). Tieto podmienky spĺňa Štátny vzdelávací program pre materské školy ISCED 0- predprimárne vzdelávanie s názvom **Dieťa a svet**. Tvorba programu bola ovplyvnená najmä tvorivo-humanistickou koncepciou z ktorej vychádza aj Milénium- Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Program je integrovaný do štyroch tematických okruhov *Ja som, Ľudia, Príroda, Kultúra*, ktoré sa vzájomne dopĺňajú a prelínajú. Rozvíjajú dieťa vo všetkých oblastiach (*perceptuálno-motorická, kognitívna, sociálno-emocionálna*).

Hlavnou myšlienkou programu je:

- podporovať celostný osobnostný rozvoj dieťaťa,
- aktivizovať a motivovať rozvoj psychomotoriky, poznania emocionality a sociability,
- rozvíjať tvorivosť a predstavy v každodenných aktivitách,

pomôcť dieťaťu formovať vlastnú jedinečnosť a životné kompetencie (spôsobilosti) (Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2008, s. 10).

Pri tvorbe programu sa zohľadnilo, že v materskej škole sú ústrednými aktérmi dieťa a učiteľ. Z tohto dôvodu sú v programe akceptovateľné interaktívne teórie rozvoja osobnosti, v ktorých ide o spoločnú prácu vždy s cieľom, ktorým je rozvoj dieťaťa, je to spoločná činnosť dieťaťa učiteľa. Aj keď je predškolské obdobie krátke, vyznačuje sa rôznorodými zmenami vo vývine. Napríklad dieťa, ktoré prichádza do predškolského zariadenia ešte nevie držať ceruzku

v ruke, no po absolvovaní predprimárneho vzdelávania dokáže napísať písmená, pomenovať geometrické tvary. S predškolským obdobím sa spája sociálny medzník a tým je nástup do školy dieťa si v tejto súvislosti osvojuje novú rolu – školáka. Pre dieťa je to začiatok novej životnej fázy. Dieťa prichádza do nového prostredia, kde mu treba dopriať určitý čas na adaptáciu. Spoznáva nových ľudí- spolužiakov, mení sa i učiteľ. A hlavne spôsob výučby. Dieťa prechádza zmenou z hravej činnosti na vzdelávaciu.

3. KOMPETENCIE A ROLY UČITEĽA PREDPRIMÁRNEHO VZDELÁVANI

3.1 Stručný pohľad do minulosti

Z historických dokumentov je zrejmé, že pri pohľade do ďalekej minulosti môžeme konštatovať, že neexistovali inštitúcie, ktoré by zabezpečovali vzdelanie, výchovu a starostlivosť o dieťa. V tom čase zostávala úloha týkajúca sa vzdelávania a rozvoja dieťaťa na rodičoch, prípadne na iných členoch rodiny (komunity). Táto rola vychádzala z napodobňovania určitých životných situácií, a tiež z osvojenia si pravidiel komunikácie od rodičov a iných členov rodiny. Je však potrebné dodať, že už v tom čase bola zrejماً funkcia vzdelávania, ktorá smerovala k odovzdávaniu potrebných vedomostí dieťaťu, k osvojeniu si pravidiel, zvykov a tradícií z jednej generácie na inú (budúcu) generáciu. Z historických dokumentov sa dozvedáme o vplyve formálneho vzdelávania v skorých spoločnostiach (staroveká India, Čína, Perzia) a vplyve zodpovednosti rodičov za vzdelávanie a výchovu (odlišné úlohy matky a otca v procese výchovy a vzdelávania). Keďže otec rodiny mal po celé storočia úlohu živila rodiny, vzdelávanie a výchova detí boli prenechané predovšetkým matke. Matka tak vystupovala ako prvá učiteľka svojich detí. Matka učila svoje dieťa ako sa správať v spoločnosti, ktoré bylinky a plody zbierať, ako priložiť polienko do ohňa, aby nezhasol atď. Môžeme sa teda domnievať, že mala nepochybne väčší vplyv na dieťa v predprimárnom veku ako otec rodiny. Otec do výchovy detí vo veľkej miere nezasahoval. Aj v súčasnom období sú prvými učiteľmi detí predovšetkým rodičia. Pojem vzdelávania a výchovy bol teda v minulosti úzko spojený so základnými životnými potrebami, resp. ich zabezpečením. Pod funkciou vzdelávania dieťaťa rodičom si môžeme teda predstaviť predovšetkým snahu rodičov, aby si dieťa osvojilo základné pravidlá mravného správania sa. V jednotlivých etapách vývoja vzdelávania však dochádzalo i k zmenám v oblasti životných podmienok, nárokov rodičov a spoločnosti na vzdelanie dieťaťa. Keďže sa zvyšovali nároky spoločnosti, rodičia už túto funkciu (funkciu prvého učiteľa) nevedeli tak efektívne zastávať, pretože ich pozornosť bola sústredená predovšetkým na poskytnutie zodpovedajúcej starostlivosti pre deti a výchovu. Podmienky pre rozvoj sa teda dostávali do rozporu s možnosťami rodičov. Významným bolo dielo českého mysliteľa **J. A. Komenského** *Imperatorium školy materské*, ktoré venoval budúcim generáciám, predovšetkým matkám. Cieľom bolo, aby matky uskutočňovali premyslenú a cieľavedomú výchovu dieťaťa v predprimárnom veku. Rola matky a učiteľa v tomto období ešte značne splývala. K určitým

zmenám došlo v diele *Vševýchova*, kde autor úlohu učiteľa už nepripisoval matke. V tomto diele je prvýkrát pomenovaná pedagogická pracovníčka pre deti predškolského veku, ktorá nie je totožná s matkou. Profesionálna výchova a teda zrod profesie učiteľa sa dáva do súvislosti s historickým vývojom procesu práce. To znamená, že za prvopočiatok takéhoto chápania učiteľov môžeme považovať v súvislosti s prvými opatrovatelkami detí, i keď táto profesia ešte nebola nazvaná učiteľstvom. Významný pokrok v oblasti inštitucionálneho vzdelávania detí nastal pôsobením *Márie Terézie Brunswick*, ktorá založila prvú inštitúciu (1. 11. 1829) v Banskej Bystrici, neskôr aj v Bratislave a Trnave. O modernom vzdelávaní však môžeme hovoriť od obdobia po skončení II. svetovej vojny. Dôraz sa kládol na psychológiu a pedagogiku detí v predškolskom veku, kedy vzdelávanie bolo prispôbené individuálnym vekovým charakteristikám dieťaťa. V priebehu niekoľkých storočí sa teda názory na učiteľov značne menili. No už aj v minulosti sa vyžadovali *osobné vlastnosti, znalosti o dieťati, špecifik edukačnej spolupráce, pedagogické a ďalšie schopnosti a skúsenosti*. K týmto požiadavkám jednoznačne patrili **osobné vlastnosti** (láska a vzťah k deťom, trpezlivosť, sebaovládanie, vytrvalosť, pozornosť a vysoká úroveň občianskych vlastností všeobecne). Ďalej to boli **schopnosti diagnostické** (poznať osobnosť a jedinečnosť každého dieťaťa), sociálne (stály kontakt s dieťaťom), **psychosociálne** (schopnosť jednať s dieťaťom), **komunikatívne** (vedieť nadviazať kontakt s každým dieťaťom), **normatívne** (ochrana zdravia a bezpečnosti podľa smerníc), **pedagogické** (dať deťom dostatok času na hru a aktivity, pružnosť a iniciatíva).

3.2 Roly učiteľa a požiadavky na jeho kompetencie v súčasnej materskej škole

Učiteľ je jedným zo základných pilierov procesu vzdelávania. Odborníci sa zhodujú v názore, že osobnostné charakteristiky učiteľa jednoznačne patrí *morálna bezúhonnosť, schopnosť komunikácie, odolnosť voči stresu, emocionálna vyspelosť a schopnosť sebareflexie*. Niektorí autori sa v rámci typológie osobnosti zaoberajú aj pedagogickými rolami učiteľa a štruktúrou týchto rolí. Učiteľ zastáva vo svojej funkcii nasledovné roly: *poskytovateľ poznatkov a podporovateľ, projektant a tvorca, diagnostik a kliník, reflexný hodnotiteľ, triedny a školský manažér, socializačný a kultivačný vzor* (Vašúťová, 2004). Učiteľ vystupuje vo vzťahu **poskytovateľa poznatkov a skúseností**. Jeho úlohou je transformovať poznatky a implementovať ich do vyučovacej stratégie, ktorá je sprostredkovaná žiakom. Takisto je jeho úlohou sprostredkovať žiakom dosiahnuté skúsenosti. Veľmi významná je úloha **poradcu, konzultanta**, ktorý má riešiť učebné problémy žiakov, sociálne vzťahy, a neistotu žiaka. Učiteľ

vedie vyučovaciu hodinu, na ktorú musí byť pripravený požadovanými materiálmi a pomôckami potrebnými k výučbe (projekty, úlohy, cvičenia). Úlohou učiteľa je aj **diagnostikovať** žiaka, jednotlivé sociálne vzťahy medzi žiakmi v triede, prípadné zistené problémy a príčiny problémov. Rovnako rieši aj výchovné situácie a komunikuje tak so žiakmi, ako aj s ich rodičmi. V role **reflexného hodnotiteľa** vystupuje ako osoba, ktorá hodnotí žiakov, ich výsledky, premeny vzdelávacieho kontextu. Učiteľ zastáva i úlohu **triedneho a školského manažéra**. Ovplyvňuje vzťahy žiakov v triede, koncipuje výchovný program, organizuje prezentáciu triedy a školy, organizuje aktivity mimo školy, spravuje vybavenie kabinetu, pracovne a triedy. V odbornom vzdelávaní sa učiteľ stáva **vzorom profesionálnej socializácie**, kde zosobňuje model hodnôt, poskytuje vzorec kultivovaného a etického správania sa.

Okrem týchto základných rolí a úloh sa na učiteľov v súčasnosti kladie množstvo iných nárokov. Je to podmienené dynamickým chodom spoločnosti, pokrokovým zmýšľaním založeným na vedomostiach. Do popredia sa dostáva *požiadavka kompetencií* – súbor vedomostí, zručností a návykov, ktoré by mal mať pedagogický a odborný zamestnanec osvojené. Profesionálne kompetencie učiteľov jednotlivých kategórií sú vymedzené v profesijných štandardoch. Prijatím zákona č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní v znení neskorších zmien a doplnkov a zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch v znení neskorších zmien a doplnkov majú pedagogickí i odborní zamestnanci *právo a zároveň aj povinnosť udržiavať a rozvíjať svoje profesijné kompetencie prostredníctvom kontinuálneho vzdelávania alebo sebazvedávania a vykonávať pedagogickú a odbornú činnosť v súlade s aktuálnymi vedeckými poznatkami* (Hronská S., 2010, s.4).

Od učiteľa v materskej škole sa očakáva, že vie adekvátne organizovať a riadiť výchovno-vzdelávací proces na úrovni predškolskej triedy a v triedach kde je skupina detí zaradených do mladšieho školského veku. Je schopný metodicky spracovať konkrétne pedagogické programy a tiež realizovať špecifické programy výchovy a vzdelávania. Vyžaduje sa od neho aby bol schopný odovzdať svoje pedagogické poznanie na takej úrovni, aká prislúcha komunite. Tieto uvedené kritériá vychádzajú z niekoľkých typov praxe, ide o špecifické vlastnosti konkrétnej praxe, a to aj na horizontálnej aj vertikálnej úrovni. Ďalším kritériom sú absolvované predmety, ktoré určujú aký rozsah vedomostí a kognitívnych predpokladov tvorí základ zručností dieťaťa. Mali by sa rešpektovať súčasné štandardy pedagógov orientované na **tri dimenzie**: *na žiaka, edukačný proces a sebarozvoj*. V prvej dimenzii **žiak** ide o identifikovanie vývinových a individuálnych charakteristík žiaka, psychologické a sociálne faktory jeho učenia sa, sociokultúrny kontext vývoja. V dimenzii **edukačný proces** je potrebné ovládať obsah odboru,

vedieť efektívne plánovať a projektovať výučbu, stanoviť ciele vyučovania, schopnosť vybrať a realizovať vyučovacie metódy a formy a hodnotiť priebeh a výsledky vyučovania. Pozornosť sa sústreďuje aj na vytváranie podmienok vzdelávania ako sú pozitívna klíma triedy a materiálne a technologické zázemie. Vyžaduje sa schopnosť kladne ovplyvniť personálny rozvoj žiaka, rozvíjať jeho zručnosti a postoje a upozorniť ho na prevenciu a možnosť nápravy v sociálnopatologických javov a porúch správania. V **poslednej dimenzii** sa kladie dôraz na profesijný rast a sebarozvoj a tiež na identifikovanie s profesijnou rolou a školou. Tieto profesijné štandardy vychádzajú z *Koncepcie profesijného rozvoja pedagogických zamestnancov* schválených vládou SR.

Na rozvoj a udržiavanie osvojených kompetencií sa vypracúvajú vzdelávacie programy kontinuálneho vzdelávania. Pripravujú sa na základe vykonanej analýzy vzdelávacích potrieb učiteľov jednotlivých kategórií (dopyt) a požiadaviek spoločnosti v súlade s platnou legislatívou. Na pokyn Ministerstva školstva Slovenskej republiky vypracovalo Metodicko-pedagogické centrum Národný projekt „*Vzdelávanie pedagogických zamestnancov materských škôl ako súčasť celoživotného vzdelávania*“. Je realizovaný od 1. mája 2009 a potrvá až do apríla 2013. Projekt sa financuje z prostriedkov ESF a vďaka nemu dochádza k transformácii školstva – premena tradičnej materskej školy na modernú. Vzdelávaním si riaditeľky a učiteľky materských škôl rozvíjajú svoje kľúčové kompetencie tak, že budú schopné realizovať obsahovú reformu v materských školách. Týmito kompetenciami sú:

1. **Normatívne kompetencie**, ktoré zjednodušujú orientáciu v kurikulárnych dokumentoch, v zákonoch a vyhláškach a taktiež pomáhajú prepájať teoretické poznatky do praxe.
2. Vďaka **strategickým kompetenciám** dokáže učiteľka realizovať plánovanie (projektovanie, programovanie), organizovanie, hodnotenie, rozhodovanie a konanie.
3. **Kurikulárne kompetencie** transformujú vedecké poznatky do školskej praxe.
4. **Informačné kompetencie** využívajú informačné technológie, vyhľadávanie, spracúvanie a sprostredkovanie informácií.
5. **Manažérske kompetencie** sú dôležité najmä v oblasti interpersonálnej stratégie. Učiteľka volí vďaka nim adekvátne pedagogické a manažérske správanie, vedenie. Kontroluje a hodnotí materskú školu (evalvácia).
6. **Diagnostické kompetencie** zohrávajú významnú úlohu pri monitorovaní, pedagogickej diagnostike a poradenstve, ďalšom vzdelávaní.
7. **Kompetencie všeobecného rozhľadu** zahrňajú kultúrne, spoločenské a politické poznatky.

8. **Reflektívne kompetencie** zahŕňajú v sebe zručnosti: manažérska autodiagnostika, sebareflexia a ďalej z nich vyplýva i možnosť sebarozvoja.
9. **Intervenčné kompetencie** pomáhajú učiteľom pri riešení výchovno-vzdelávacích a interpersonálnych problémov.
10. **Psychosociálne a komunikatívne kompetencie** venujú sa pedagogickej komunikácii, analýzou sociálnych vzťahov (J. Jakálová, 2010, s. 30).

Metodicko-pedagogické centrum vytvorilo v rámci *Národného projektu* štyri vzdelávacie programy a to: **Inovácie v didaktike** (inovačné vzdelávanie), **Rozvíjanie informačných/digitálnych kompetencií** (aktualizačné vzdelávanie), **Obsahová reforma školstva** (aktualizačné vzdelávanie), **Školský manažment** (inovačné vzdelávanie). Vzdelávacie programy a ich obsah spracovali odborníkmi, ktorými boli učitelia vysokých škôl, učitelia kontinuálneho vzdelávania Metodicko-pedagogického centra v Bratislave a odborní zamestnanci pracujúci v oblasti materských škôl Ministerstva školstva Slovenskej republiky. Cieľom kontinuálneho vzdelávania učiteľov je rozvíjať a udržiavať ich kompetencie tak, aby boli schopní splňať požiadavky vymedzené v pedagogických štandardoch učiteľov danej kategórie

Neustále zvyšujúci sa tlak na výkony učiteľov predprimárneho vzdelávania je badateľný, čo dokazujú aj kompetencie učiteľov predprimárneho vzdelávania vymedzené v profesijných štandardoch. Tvoria kritérium pre posúdenie kvality práce učiteľa s dieťaťom. V súvislosti s týmito zvyšujúcimi sa požiadavkami už nie je stredoškolské vzdelanie pedagógov v tejto oblasti postačujúce.

3.3 Vysokoškolská príprava a rozvoj kompetencií budúceho učiteľa v materskej škole

Súčasná spoločensko-ekonomická transformácia spoločnosti evokuje zmeny vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti. Tieto zmeny sa bezprostredne premietli aj do školského systému (In: Doušková A., Luptáková K. (eds.), 2006, s. 109). Snahy o profesionalizáciu v oblasti edukácie sa dotkli mnohých oblastí, nevynímajúc terciárneho vzdelávania. Práve uskutočnené zmeny podnietili odborníkov k vzniku bakalárskeho študijného odboru **Predškolská a elementárna pedagogika (PEP)**. *Od roku 2005 otvárajú skoro všetky pedagogické fakulty na Slovensku v študijnom odbore predškolská a elementárna pedagogika rovnomený trojročný bakalársky študijný program, ktorý vo svojom profile absolventa ponúka učiteľstvo materskej školy* (In: Kasáčová B., Cabanová M. (eds.), 2009, s. 147). *Študijný odbor predškolská a elementárna pedagogika je rozpracovaný do troch na seba nadväzujúcich študijných programov* (In:

Doušková A., Luptáková K. (eds.), 2006, s.110). V prvom stupni bakalárskeho štúdia ide o študijný program s názvom predškolská a elementárna pedagogika. Rozsah štúdia je 6 semestrov. Po jeho úspešnom absolvovaní získava študent úplné prvostupňové vysokoškolské vzdelanie v danom odbore a môže sa uplatniť ako učiteľ predprimárneho vzdelávania, vychovávateľ v ŠKD, CVČ, v domovoch mládeže. Po skončení bakalárskeho štúdia sa môže študent prihlásiť na magisterský stupeň štúdia v odbore *Predškolská pedagogika*. Kompetencie absolventa študijného programu predškolská a elementárna pedagogika sú: *projektovanie výchovného a vzdelávacieho prostredia v inštitúciách predškolskej výchovy a v zariadeniach voľnočasových aktivít detí mladšieho školského veku*. Zavádzaním inovatívnych metód a programov v procese vyučovania v materských školách sa vytvoril dopyt po nových kompetenciách učiteľa predprimárneho vzdelávania. Učiteľ predprimárnej edukácie by mal vystupovať ako *schopný organizátor hudobných činností a hudobného zamestnania* (výchova k hudbe), *mal by mať osvojené všeobecné a špecifické zručnosti v oblasti telovýchovy*. Taktiež by mal byť *nositeľom estetických priorít výtvarnej výchovy, jazykovej a literárnej výchovy*. Učiteľ materskej školy by mal *vedieť využívať procesuálne prístupy k matematickej edukácii a zvládať požadované vedomosti z vybraných spoločensko-vedných a prírodných disciplín*. Jedným z inovatívnych programov vyžadujúcich nové špecifické kompetencie je i výchovno-vzdelávací program **Krok za krokom** Nadácie Škola dokorán. Využívajú sa tu *centrá aktivít*, ktoré podporujú samostatné učenie sa detí prostredníctvom cieľavedome pripravených a plánovaných rôznorodých aktivít. Usporiadanie prostredia v triede poskytuje ponuku rôznych činností dieťaťa zameraných vždy na jeden edukačný cieľ. Dieťa má možnosť vybrať si, či bude svoju osobnosť rozvíjať v hudobnom centre, matematickom centre alebo inom. Učiteľ preto musí byť kvalifikovaným odborníkom v každej z daných oblastí centier a preto by mala byť orientácia predmetov študijného programu predškolská a elementárna pedagogika zameraná na: *výtvarné centrum, centrum rozvíjania reči a rannej gramotnosti, centrum matematických predstáv a skladačiek, centrum piesku a vody, prírodovedné centrum, dramatické centrum, stavebné centrum, centrum varenia, vonkajšie aktivity, hudobné centrum, pohybové centrum*. Absolvent študijného odboru predškolská a elementárna pedagogika má schopnosť vykonávať pozíciu asistenta učiteľa 1. stupňa ZŠ. Na rozvíjanie jeho kompetencií počas štúdia vplýva i výber a selekcia vyučovacích predmetov, ktoré tvoria: *úvod do pedagogických vied, detstvo v historicko-spoločenskom kontexte, psychologické aspekty výchovného procesu, pedagogická a sociálna komunikácia, teórie a metodiky výchov, mimoškolské aspekty výchovy, špecifiká výchovy dieťaťa predškolského veku, obsah výchovy v predškolských zariadeniach, širšie poňatie*

gramotnosti a predškolského vzdelávania (In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s.110). Najväčší priestor je venovaný predmetom z oblasti pedagogicko-psychologických disciplín, všeobecnej didaktiky a pedagogickej praxe, ktorá sa uskutočňuje od druhého roku štúdia. Do pedagogickej a praktickej prípravy študentov sú zahrnuté nasledovné **formy praxe**: *priebežná a bloková. Priebežná pedagogická prax sa uskutočňuje počas 10 týždňov semestra, pre ktorú je v týždni vyhradený jeden deň* (In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s.111). Ide o náčuvy uskutočnené študentmi počas vyučovania v škole. Prostredníctvom pozorovania práce učiteľa naberajú skúsenosť s riešením vyskytujúcich sa problémov v edukačnom procese, s komunikáciou učiteľa so žiakmi. Cvičný učiteľ ich oboznamuje i s dokumentáciou v škole (Školský vzdelávací program – ISCED 0, ISCED 1, Pedagogická diagnostika dieťaťa, Kniha dochádzky detí, Plánovanie), s usporiadaním denných činností a realizuje rozbor pedagogického náčuvu. *Výstupová prax* v sebe zahŕňa samostatnú realizáciu edukačnej aktivity študenta počas organizačnej formy pod dohľadom cvičného učiteľa. Študent je povinný sa na edukačnú aktivitu vopred a dôsledne pripraviť (písomne i prakticky – príprava pomôcok). Po ukončení aktivity sa musí zúčastniť rozboru, kde analyzuje pozitíva i negatíva volených edukačných metód a stratégií. *Písomné prípravy, záznamy a rozbor*y sa stávajú súčasťou hodnoteného pedagogického denníka, ktorý bude v závere štúdia súčasťou portfólia hodnoteného na štátnej záverečnej skúške (In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s. 112). *V snahe o konkretizáciu pedagogických spôsobilostí optimálneho vedenia edukačného procesu v materskej škole sa od budúceho učiteľa sa vyžadujú tieto kompetencie*:

- *profesionála poznávajúceho osobnosť dieťaťa predškolského veku,*
- *manažéra edukácie orientovanej na dieťa,*
- *reflexívneho profesionála* (In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s.56-60).

Kompetencie profesionála poznávajúceho osobnosť dieťaťa predškolského veku zahŕňajú *schopnosť vedieť pozorovať špecifiká somatického a pohybového vývinu dieťaťa, schopnosť vedieť u dieťaťa pozorovať preferované druhy učenia sa a spôsoby poznávania okolitej reality, schopnosť vedieť pozorovať sociálne a emocionálne prejavy dieťaťa a úroveň jeho komunikačných schopností a schopnosť vedieť pozorované špecifiká osobnostného vývinu dieťaťa zobraziť pedagogickej charakteristike dieťaťa.*

Kompetencie manažéra edukácie orientovanej na dieťa rozvíjajú *schopnosti plánovania, rozhodovania sa vo výbere primeraných cieľov, obsahu a prostriedkov edukácie pri reagovaní na špecifické edukačné potreby detí. Manažérske kompetencie študenta na odbornej učiteľskej praxi v materskej škole je možné konkretizovať na:*

- kompetencie edukačnú realitu poznávať, informovať sa,
- kompetencie edukačné procesy, plánovať a projektovať,
- kompetencie edukačné procesy realizovať (riadiť, viesť a organizovať),
- kompetencie edukačné procesy analyzovať a hodnotiť vo vzťahu k rozvoju detí,
- kompetencie edukačné procesy analyzovať a hodnotiť vo vzťahu k sebe ((In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s.57-59).

Kompetencie reflexívneho profesionála zabezpečujú u študenta *schopnosti vedieť špecifikovať, aké učiteľské spôsobilosti a zručnosti nadobudol počas odbornej učiteľskej praxe; nakoľko mu odborná pedagogická prax pomohla sformovať jeho názory a postoje k učiteľskému povolaniu; schopnosť špecifikovať oblasť rozvoja jeho pedagogických kompetencií v projektovaní, realizácii a evalvácii edukačného procesu; schopnosť odhadnúť mieru stotožnenia s rolou budúceho učiteľa; schopnosť špecifikovať oblasť ďalšieho rozvoja kompetencií s cieľom prevzatia profesionálnej zodpovednosti za edukáciu detí v materskej škole.*

V súvislosti sa s transformáciou školstva nároky na **kompetencie učiteľov predprimárneho vzdelávania** zvyšujú a do obsahu vzdelávania študijného programu *predškolská a elementárna pedagogika* sa začleňujú kompetencie: *komunikačné, odbornopedagogické, interpretačné, interakčné, realizačné, ochranné, asertívne, facilitátorské, morálne, negosociačné, kooperatívne, poznávacie, organizátorské, didakticko-metodické, informačno-mediálne, tvorivo-autorské.*

Komunikačné kompetencie vychádzajú z požiadavky na učiteľa, aby bol schopný viesť so žiakom dialóg, ale aby sa taktiež zachovala komunikácia medzi žiakmi navzájom. Týmto si žiaci *rozvíjajú jazykové schopnosti, učia sa vyjadriť svoje myšlienky správne a vo vetách, súvisle sa vyjadrovať a rozvíjať svoju slovnú zásobu.* Ak ponímame komunikatívne vyučovanie ako empatiu, cieľom je vžiť sa do situácie dieťaťa a priblížiť sa mu. Táto kompetencia je nevyhnutná pre obdobie vzdelávania detí v materskej škole ako aj v období vstupu dieťaťa do školy.

Odborno-pedagogické kompetencie sú pre študenta odboru *predškolská a elementárna pedagogika* najviac náročné, pretože si ťažko uvedomuje súvislosť teórie poznania a rešpektovania sociologických, psychologických a biologických základov vyučovania a žiaka. Práve to je často príčinou nízkej efektivity procesu vzdelávania.

Interpretačné kompetencie zahŕňajú na jednej strane vnímanie skutočností. Najmä fakt, že vždy je možná korekcia, dotvorenie výchovno-vzdelávacích cieľov, vždy je možné aktualizovať učivo atď. v súvislosti s meniacimi sa podmienkami a novými trendmi.

Interakčné kompetencie vychádzajú z potreby dieťaťa byť obklopené úprimnosťou a pozitívnym vzťahom ľudí k okoliu a k nemu samotnému, chápaním a akceptujúcim učiteľom. Dieťa ešte nie je až tak vyspelé, preto všetky skutočnosti vníma cez svoje emócie a pocity. Tento druh kompetencie je úzko spätý s princípmi humanistickej pedagogiky (empatia a akceptácia).

Realizačné kompetencie smerujú k správnej príprave učiteľa na vzdelávací proces, ktorý spočíva vo výbere adekvátnych metód a prostriedkov pre vzdelávaciu činnosť žiakov, využívanie týchto pomôcok a didaktickej techniky.

Ochranné kompetencie. Učiteľ dohliada na to, aby boli žiaci v bezpečí, vyvíja aktivity, ktorými zabezpečuje vhodnú klímu, zbavuje žiakov strachu zo školy, a odbúrava negatívne postoje žiaka k vzdelávaniu.

Asertívne kompetencie chápeme ako rozhodnosť a vytrvalosť pre preferovaní určitého správania a to aj napriek možným prekážkam (sociálnym, situačným, intepersonálnym). V tejto kompetencii ide skôr o získanie si náklonnosti žiaka, rodiča alebo kolegov.

Facilitátorské kompetencie, v ktorých úlohou učiteľa nie je len vychovávať a vzdelávať, ale aj dotvárať celkový rozvoj osobnosti žiaka. Rozvíja teda osobnosť žiaka po kognitívnej stránke (pamäť, myslenie, vnímanie), po stránke emocionálno-sociálnej (spôsob komunikácie a pochopenie žiaka), po stránke pracovnej (schopnosť dieťaťa riešiť úlohy) a po somatickej stránke (pomáhať pri vývoji pozitívnym smerom).

Morálne kompetencie sú kompetencie, do ktorých patrí mravná sebareflexia, čiže rozmyšľanie o vlastnej osobnosti a odpovedi na otázku ako učiteľ pôsobí na žiakov.

Negosociačné kompetencie súvisia s asertivitou. Ide o kompetencie učiteľa vybudovať si vzťah so žiakmi a jeho schopnosť udržať ich aktivitu a tvorivosť. K tomu, aby však toto mohlo byť zrealizované, je potrebný pozitívny vzťah učiteľa a žiaka.

Kooperatívne kompetencie zahŕňajú schopnosť učiteľa spolupracovať nielen so žiakmi, ale aj s rodičmi a učiteľmi. Táto potreba sa však prejavuje zefektívnením edukačného procesu. Ide teda o spoluprácu z oblasti diagnostiky a metodiky.

Poznávacie kompetencie vyjadrujú požiadavku na osobnosť učiteľa, ktorého činnosť by mala byť zameraná na nadobúdanie nových vedomostí a aktívne celoživotné vzdelávanie. Poznávanie samého seba je rozšírené o všeobecnú a odbornú edukáciu.

Organizátorské kompetencie učiteľ by sa mal systematicky pripravovať na výchovno-pedagogický proces, pretože iba vtedy je dobrým organizátorom svojej práce a práce žiakov. Je veľmi dôležitá vzhľadom na vekovú diferenciaciu žiakov.

Didakticko-metodické kompetencie sú najviac doceňované pedagógmi. Spočívajú v poznaní obsahu svojej práce, lebo iba takéto poznanie zabezpečí efektívne odovzdávanie obsahu. Veľký význam majú najmä v prípade učiteľov materských škôl a na 1. stupni základných škôl. Tu je táto kompetencia priamo úmerná schopnosti efektívne odovzdať obsah výučby žiakom. Odráža sa tu tzv. „pedagogický talent.“

Informačno-mediálne kompetencie sa na prvý pohľad zdajú relatívne bezvýznamné, no s účinkom motivácie informačných a mediálnych zariadení ich význam vo veľkej miere narastá. Význam týchto kompetencií je najmä v tom, že učiteľ dokáže využívať výdobytky modernej technológie vo svoj prospech (počas vyučovacieho procesu). Ďalšou z funkcií tejto kompetencie je, že učiteľ dokáže viesť deti k správne použitiu informačno-komunikačných technológií.

Tvorivo – autorské kompetencie alebo potreba tvorivého prístupu k vzdelávaniu, súvisí s prácou v materských a základných školách. Ide o kreatívny prístup učiteľa k výučbe, schopnosť zaujať pozornosť žiakov a motivovať ich k aktivite.

J. Delors uvádza, že *ak má byť vzdelávanie úspešné, musí byť založené na štyroch základných typoch učenia, ktoré sa v priebehu života každého jedinca stanú v istom okamihu pilierom jeho rozvoja* (J. Delors, 1997, s. 49). Týmito štyrmi základnými typmi učenia sú:

1. *Učiť sa poznávať – teda ovládať nástroje, ktorými možno skúmať, chápať nové a rozvíjať sa po celý život, pretože len skutočný poznatok je ten ktorý človek skonštatuje sám*
2. *Učiť sa konať- teda aktívne riešiť vzniknuté životné situácie a nie byť pasívnym manipulovaným objektom, ale človekom ktorý je schopný slobodného rozhodnutia*
3. *Učiť sa žiť spoločne- byť tolerantným voči iným a tolerovať ich odlišnosti, vážiť si a akceptovať ho, spolupracovať s nimi a nie bojovať proti nim, konať voči nim mravne a zodpovedne.*
4. *Učiť sa byť – byť skutočnou osobnosťou, ktorá si uvedomuje svoje priority, uvedomele si riadi svoj život a tým nachádza svoje vlastné šťastie a jedinečnosť.* (B. Kosová, 2002, s. 24).

Uvedené kľúčové kompetencie sú zaradované medzi najdôležitejšie kompetencie človeka v živote a musia teda byť aj kľúčovými cieľmi a obsahmi v škole. Všetky štyri spomenuté kľúčové kompetencie na seba nadväzujú a dopĺňajú sa. V súvislosti s rozšírením celoživotného vzdelávania sa zvyšujú i nároky na profesijné kompetencie učiteľov predprimárneho vzdelávania.

Očakáva sa od nich, že budú vystupovať v role odborníka a budú mať osvojené nasledovné kompetencie:

- *pedagogická,*
- *didaktická a psychodidaktická,*
- *diagnostická,*
- *intervenčná,*
- *psychosociálna a komunikatívna,*
- *manažérska a normatívna,*
- *osobnostne kultivujúca* (In: Doušková A., Ľuptáková K. (eds.), 2006, s. 118).

Uvedené kompetencie zabezpečujú učiteľovi príležitosť vytvárať profesionálne podmienky na primeraný rozvoj každého žiaka, na podnecovanie všestranného rozvoja osobnosti a na úspešný štart do školy.

ZÁVER

Bakalárska práca pojednáva o kompetenciách učiteľov, respektíve o porovnaní týchto kompetencií v minulosti a v súčasnosti. V bakalárskej práci sú definované základné pojmy ako učiteľ, predprimárne vzdelávanie, kompetencie, kľúčové a profesijné kompetencie. Všetky tieto pojmy, obsiahnuté v bakalárskej práci vychádzajú z vednej disciplíny, ktorou je pedeutológia. Snažili sme sa priblížiť význam tejto vednej disciplíny, vymedziť jej postavenie s inými vedami a prepojenosť s nimi. V druhej kapitole sme sa venovali predmetu pedeutológie, ktorou je učiteľ, jeho poslaniu v oblasti predprimárnej edukácie, v ktorej zohráva nezastupiteľnú funkciu. Pomáha pri rozvíjaní kompetencií dieťaťa predškolského veku, ktoré sú vymedzené v profile absolventa predprimárneho vzdelávania. Profil absolventa je uvedený v dokumente Štátny vzdelávací program ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie, ktorý bol vytvorený v roku 2008. Jeho primárnou úlohou je vytýčiť všeobecné ciele, ktoré by sa mali v materských školách dosahovať. Venuje sa tiež otázkam kompetencií. Kompetencie vo všeobecnosti môžeme vymedziť ako určitú právomoc alebo spôsobilosť vykonávať určitú funkciu (Petlák, Hupková 2006).

Kompetencie nachádzajúce sa v ISCED 0 dokumente slúžia učiteľom ako pomôcka pri rozvíjaní osobnosti dieťaťa vo všetkých jeho oblastiach (perceptuálno-motorická, kognitívna, sociálno-emocionálna). Dieťa by si po absolvovaní predprimárneho vzdelávania malo osvojiť nasledovné kompetencie: *psychomotorické, osobnostné* (základy sebauvedomovania, základy angažovanosti), *sociálne* (interpersonálne), *komunikatívne kompetencie, kognitívne kompetencie základy riešenia problémov* (základy kritického myslenia, základy tvorivého myslenia), *učebné kompetencie, informačné kompetencie*. Osvojenie spomínaných kompetencií je jednou z hlavných úloh učiteľa predprimárneho vzdelávania. Ako efektívnu stratégiu v rozvíjaní osobnosti sme spomenuli koncepciu tvorivo-humanistickej výchovy (Zelina) a jeho stratégiu KEMSAK, ktorá dosahuje ciele stanovené v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Zmenou filozofie spoločnosti sa nároky na dieťa i učiteľa zvyšujú a tým sa zvyšujú aj kompetencie vymedzené v profesijných štandardoch (u učiteľa) a v profile absolventa (u žiaka predprimárneho vzdelávania). Tretia kapitola sa zaoberala vývojom kompetencií z historického hľadiska a následnou transformáciou kompetencií súčasnosti. Edukačná práca učiteľa na každom stupni výchovno-vzdelávacej inštitúcie vyžaduje dôkladnú a zodpovednú prípravu v rôznych oblastiach (odbornej, pedagogicko-psychologickej, metodickej

i v rozvoji svojich osobných kvalít. Poukázali sme aj na súčasné roly učiteľa, ktoré pedagóg zastáva najmä v súvislosti so vzdelávaním a výchovou detí v materských školách.

Je úzky vzťah medzi spoločenskými podmienkami, kde prebieha proces edukácie a rolami, ktoré učiteľ napĺňa. Na rozvoj profesijných kompetencií učiteľa slúžia vzdelávacie programy kontinuálneho vzdelávania, ktorých absolvovaním učitelia nadobúdajú a udržiujú si stanovené kompetencie.

V súčasnosti sa v slovenskom školstve realizuje Národný projekt „*Vzdelávanie pedagogických zamestnancov materských škôl ako súčasť celoživotného vzdelávania*“ určený pre riaditeľky a učiteľky materských škôl s cieľom osvojovania a udržiavania kľúčových kompetencií tak, že budú schopné realizovať obsahovú reformu v materských školách. Cieľom tohto projektu by tiež malo byť vypracovanie nových metód a materiálov pre výučbu, ktoré by však mali byť priamo napojené na program ISCED 0 a prispieť k skvalitneniu výchovy a edukácie v materských školách. Veľmi významná v tejto oblasti je aj Konceptia profesijného rozvoja učiteľov predkladaná Ministerstvom školstva SR, ktorá rieši predovšetkým kariérny rast učiteľov. Táto koncepcia je ponímaná ako určitá forma celoživotného vzdelávania. Najvýznamnejšími zmenami boli profesijné štandardy, kariérny systém (rozlišuje jednotlivé kariérne stupne od začínajúceho pedagóga po pedagóga s druhou atestáciou. Vyzdvihuje potrebu neustáleho vzdelávania predovšetkým pedagógov pôsobiacich v MŠ a na 1. stupni základných škôl.

V bakalárskej práci sme sa snažili využiť najnovšiu pedeutologickú terminológiu. Rovnako sme rešpektovali najnovšie pedagogické dokumenty i dokumenty legislatívnej povahy. V podkapitole o vysokoškolskej príprave a rozvoji kompetencií budúceho učiteľa materskej školy sme vychádzali z teoretických i praktických skúseností počas štúdia odboru *predškolská a elementárna pedagogika*. V tomto študijnom odbore sa sústreďuje pozornosť najmä na oblasť chápania súvislostí výchovného a vzdelávacieho procesu. V záverečnej časti práce sme uviedli, čo sa v súčasných trendoch od učiteľov očakáva, aké kľúčové kompetencie budú schopný pedagógovia a riaditeľ školy realizovať. V práci sme sa venovali aj štyrom vzdelávacím programom, ktoré boli vymedzené metodicko – pedagogickým centrom.

Domnievame sa, že stanovený cieľ bakalárskej práce bol primerane dosiahnutý a dokázal priblížiť danú problematiku.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BAČOVÁ, M. 2003. *Učiteľ v súradniciach celoživotného vzdelávania/učenia sa*. Prešov: FF PU, 2003. ISBN 80-8068-231-3.

BAĎURÍKOVÁ, Z. A KOL. 2001. *Školská pedagogika*. Bratislava: UK, 2001. ISBN 80-223-1536-2.

BURKOVIČOVÁ, R. 2009. Profese učiteľa materskej školy v proměnách času na území Čech a Moravy. In Kasáčová B., Cabanová M. (eds.) *Učiteľ v predprimárnej a primárnej edukácii*. Teória, výskum, vývoj. Banská Bystrica: PF UMB, ISBN 978-80-8083-814-0, s. 119-142.

HARAUŠOVÁ, H. 2010. Vzdelávanie učiteľov ako prostriedok na rozvoj ich profesijných kompetencií, In *Pedagogické rozhľady*, ISSN 1335-0404, roč. 19, č. 2, s. 25-26.

HRONSKÁ, S. 2010. Ponukový katalóg programov kontinuálneho vzdelávania na školský rok 2010/2011. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2010. ITMS 26120130002.

CHARTA UČITEĽA. Prešov: Metodické centrum, 2002. ISBN 80-8045-258-X.

JAREŠOVÁ, A. 2009. Historické podnety pre súčasné poňatie učiteľa predškolského vzdelávania na Slovensku. In Kasáčová B., Cabanová M. (eds.) *Učiteľ v predprimárnej a primárnej edukácii*. Teória, výskum, vývoj. Banská Bystrica: PF UMB, ISBN 978-80-8083-814-0, s. 143-155.

KNAPÍKOVÁ, Z. – KOSTRUB, D. – MIŇOVÁ, M. 2002. *Aktivizujúce metódy a formy v práci učiteľky materskej školy*. Prešov: Rokus s r. o., 2002. 38 s. ISBN 80-89055-18-4.

KASÁČOVÁ, B. 2004. *Učiteľská profesia*. 1. vyd. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum, 2004. 85 s. ISBN 80-8045-352-7.

KASÁČOVÁ, B. 2004. *Učiteľská profesia v trendoch teórie a praxe*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum, 2004. ISBN 80-8045-352-7.

KASÁČOVÁ, B. 2005. *Reflexívna výučba a reflexia v učiteľskej príprave*. Banská Bystrica: PF UMB, 2005. 211 s. ISBN 80-8083-046-0.

KURINCOVÁ, V., SEIDLER, P. 2008. Preschool education and the teacher training in Slovakia: facts and challenges. In Watola, A. (ed.) *Teacher of primary school – international areas*. Dobrowa Górnica. ISBN 978-83-88936-65-4.

KYRIACOU, CH. 2004. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál, 2004. 155 s. ISBN 80-7178-965-8.

LIPNICKÁ, M. 2006. Pedagogická prax a profesijné kompetencie študentov bakalárskeho študijného programu predškolská a elementárna pedagogika. In Doušková A., Ľuptáková K. (eds.) *Učiteľské kompetencie a pedagogická prax (predškolská a elementárna pedagogika, Bc.)*. Banská Bystrica: PF UMB, ISBN 978-80-8083-437-1, s.55-61.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2008. *Štátny vzdelávací program ISCED – 0 – predprimárne vzdelávanie*. Prievidza: Patria I; 2008. 1. vydanie, 180 s. ISBN 978-80-969407-5-2.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 1999. *Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách*. Trenčín: Ludoprint trenčianske tlačiarne; 1999, ISBN 80-967721-1-2.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – MOCHNÁČOVÁ, H 2002. *Prosociálna výchova v materskej škole*. 1. vyd. Prešov: Rokus s r. o., 2002. 70 s. ISBN 80-89055-17-6.

PAVLÍK, O. 1986. *Pedagogická encyklopédia, 2. diel*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1986. 702 s.

PETLÁK, E. 2004. *Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa*. Bratislava: IRIS, 2004. 135 s. ISBN 80-89018-77-7.

PETNUCHOVÁ, J. 2011. Hodnotenie pedagogických kompetencií učiteľov odborných škôl z pohľadu žiakov. In *Pedagogické rozhľady*, ISSN 1335-0404, roč. 20, č. 2, s. 21-23.

PRŮCHA, J. 1999. *Vzdělávání ve světě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 320 s. ISBN 80-7178-290-4.

PRŮCHA, J. 2002. *Učitel*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 154 s. ISBN 80-7178-621-7.

PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J. 2009. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

SLEZÁKOVÁ T. 2006. Profesionálne kompetencie budúceho učiteľa materskej školy. In Doušková A., Luptáková K. (eds.) *Učiteľské kompetencie a pedagogická prax (predškolská a elementárna pedagogika, Bc.)*. Banská Bystrica: PF UMB, ISBN 978-80-8083-437-1, s.118-120.

ŠPENDLA, V. 1974. Učiteľ a učiteľská profesia. Bratislava: SPN, 1974. 292 s. 67-294-74.

TÓTHOVÁ M., SLEZÁKOVÁ T. 2006. Pedagogická prax a profesionálne kompetencie študentov bakalárskeho študijného programu predškolská a elementárna pedagogika. In Doušková A., Luptáková K. (eds.) *Učiteľské kompetencie a pedagogická prax (predškolská a elementárna pedagogika, Bc.)*. Banská Bystrica: PF UMB, ISBN 978-80-8083-437-1, s.109-117.

ZELINA, M. 1996. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996. 230 s. ISBN 80-967013-4-7.

Internetové zdroje

Vybrané ukazovatele - metodické vysvetlivky. [online]. [cit: 2012-04-13].

Dostupné na internete:

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4283>

Legislatívne normy

Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch v znení neskorších zmien a doplnkov

Vyhláška č. 306/2008 Z. z. o materskej škole